

Nr 208.

Av herr **Lindhagen**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av avtal mellan kronan och Stockholms stad rörande vissa markfrågor i Stockholm m. m.

»Av jord är Du kommen».

I dag utkämpas i världen den gamla kampen i blod, tårar och förtryck mellan krigets terror och fredens idé, stödd av sitt gamla stjärnskott »fred på jorden och människorna en god vilja». Striden med andra ord mellan makten över världsdelarna samt världsfreden, utmynnande i en internationell rättsordning. Detta är ödets tummel med världens jordfråga sedan gammalt.

Samma strid om jorden avspeglar sig historiskt även inom varje land och detta icke minst i Sverige.

Kronan hade i den gamla regalrättens tider sparat jord för gagnande av hela folket. Oförståndigt och under inflytande av den ekonomiska liberalismens lärdom donerade kronan ofantliga områden till jordbruket, industrien och städerna. Dessa donationer ha gjorts till intet av de enskilda spekulanterna, som obesvärat eller på omvägar satt sig i besittning av desamma och därmed även grusat donationernas allmännyttiga ändamål. Norrlandslagarna voro ett exempel på bemödanden i sena tider att resa en damm mot denna spekulationens stormflod. De enskilda medborgarna i Stockholm satte sig sålunda även i besittning laglöst av de gamla kronodonationerna i jord till Stockholms stad. Och kronan blundade.

* * *

I senaste tider, då även statsmakten blivit merkantiliserad och förlorat intresse för bevarandet av sin jord till allmänt väl samt själv förfallit i de enskildes historiska jordocker, uppfammar nu en jordstrid mellan svenska staten och åtskilliga dess kommuner om statens svikande bistånd att använda och bevara sin jordegendom och vaka över sina jorddonationer.

Sedan år tillbaka har pågått ett krig mellan svenska staten och dess huvudstad om medverkan från statens sida att på ett varaktigt och definitivt sätt gagna med sin jord utan jordocker de statens medborgare, som utan tillräcklig luft och ljus sammantränga sig i landets huvudstad och detta icke minst genom den årliga flykten från det övriga landet till huvudstaden.

Omkring år 1920 var statsmakten dock, såsom en omväxling i sina förenämnda förbiseenden, sysselsatt med att utreda i vad mån en oförtjänt jordvärdestegring, som åstadkommits allenast genom ett samhälles växt, rättvisligen skall kunna överföras till det samhälle eller de samhällen, som

skapat densamma. Trots riksdagsmotioner och upprepade påminnelser från huvudstaden har även detta till eftertanke manande uppslag blivit till intet.

* * *

Efter långvarig bältespänning mellan staten och huvudstaden har nu träffats ett *avtal i de stora markfrågorna*. Detta har nu förelagts till godkännande av både staten och huvudstaden. En avspegling även här av vad som nu pågår i Europa, nämligen en kamp mellan den svenska staten såsom stormakt och dess huvudstad såsom en smådel av densamma. Utgången är på förhand given. I det nu framlagda avtalet avspeglar sig den ojämna kampens fulländning med sitt »ve de besegrade».

Det har varit omöjligt för de enskilde att vid sidan av andra löpande frågor hinna sätta sig in i propositionen i hela dess vidd med bilagor och den stora utredningen i huvudstaden. Skiljaktiga meningar tala sitt språk, och vid det blixtanfall som kommer med propositionen samt från stadskollegiet med stadens definitiva underkastelse under stormakten redan nästkommande måndag utan beredsetid att väcka en motion även i stadsfullmäktige, läser finansborgarrådet komma att lämna en ytterligare utredning till förslaget oantagbarhet ifrån stadens sida enligt hans förmenanden. Att staden får draga det kortaste strået därom äro stadens vederbörande tämligen ense.

För min del nödgas jag i korthet påminna om några av de svarta sidorna i företagens mörkläggning enligt tidens väsende.

Beträffande de stora parkerna *Kungsträdgården* och *Humlegården* anser sig staten berättigad att tillägna sig hela jordvärdestegringen under gångna tider, vållad genom stadens växt. Den har blott medgivit en nådatid av femtio år mot det att staden avstår från den urminnes hävd, som vilar över stadens besittningsrätter till sina statsmedborgares fromma. Dessutom skall staden i arrende för denna tid omedelbart betala 800,000 kronor, var till någon motsvarighet ej förefinnes för den förflutna tiden. Statens förtroendemän synas dock ej ha varit fullt säkra på sin sak. De ha tillagt ett stycke juridik för säkerhets skull genom att förbehålla sig en årlig arrendesumma av 100 kronor för vardera parken.

Detta är icke någon markuppgörelse i fredens tecken utan en hotelse uttryckligen med tillätligt krig efter de femtio årens förlopp. Denna segerfredsparagraf bör staden ej underkasta sig. Besittningsrätten bör rejält avgöras för all framtid. Och på de grundvalar, som ovan antytts, att de statsborgare som bo i Stockholm och med statens tillstånd besvärligt förökas från hela landet böra här av statens jord ockerfritt få äga den till sin disposition såsom *lungor i staden*, ett mäktigt bidrag till generationers hälsa. Skall dock en galgenfrist beviljas så bör avtalet om femtio år vara fritt från de 800,000 kronorna och givetvis den lilla juridiska förslagenheten på slutet försvinna.

Dessutom bör i avtalet ha influtit en bekräftelse av att statsmakten vill vidhålla sin avtalslösa försäkran att *Skepps- och Kastellholmarna* komma att

i huvudsak bevaras i sitt nuvarande obebyggda skick med åtagande för staden dock att även här bekosta omvårdnaden av dessa naturskönheters vakthållning vid det fagra inloppet till Birger Jarls stad. På motion av mig 1937 uttalade nämligen riksdagen på statsutskottets hemställan en sådan försäkran som ovan sägs och året därpå bekräftade statsministern på min interpellation, att detta behjärtande även var en regeringens angelägenhet. (Jämför motion i Stockholms stadsfullmäktige nr 32 år 1911.)

En annan försummad angelägenhet i avtalet i stort är väl, att »Gärdet» i den mån det ej ännu blivit bebyggt icke omgärdats med några framtida rimliga uppgifter. Liksom London har sina stora av staten ägda vildparker av gigantiska mått, vilka stå till förfogande för stadens vallfärder till naturen i fristunder och utnyttjande även till små folkförsamlingar med föredrag här och där, så bör även detta föredöme åtminstone få kunna återopas för Gärdet, som varit tillgängligt för så många med lika ändamål i stort och smått. Gärdet äges ostridigt av staten. En framsynt och human styrelse bör giva även framtidens helgd till trygghet för de statsborgare, som till växande myckenhet under normala förhållanden befolka staden. Det nu bebyggda Gärdet är av staten framtrölat såsom en utställning av en ockerstad, vars elephantism och förkrympta våningstillstymmelse väcka förvåning hos utlänningar över svensk stadsbyggnadskonst på efterkälken i stort enligt en utbredd mening efter vad som tänkts och pionierats i senare tider under hägnet av en upplyst egnahemsbildning i storstädernas stenöknar.

Återstoden av det ej bebyggda Gärdet borde således i avtalet ha tillförsäkrats från statens sida ett fritt utnyttjande för sina gamla uppgifter, stora så väl som små. I den mån vissa delar anses kunna undantagas för bebyggelse, böra de väl förbehållas egnahem, hyreshus i två- högst tre våningar samt rikliga platser för offentliga byggnader.

Vad sålunda sagts gäller även enahanda förbehåll för bebyggelsen av *den s. k. norra Djurgården*. Den saken har flera gånger förts fram till övervägande och borde väl innefattas i ett stort slutligt fredsslut utan karaktär av segerfred. Men det svenska styrelsesättet har ej heller här varit lyhört. Och nu har den sjunkit undan med den förevarande stora jordfästningen utan ens en blomma på denna grav.

En ljuspunkt i avtalet är, att man funnit utvägar — till besparande icke minst av våldsamma omkostnader — för att leda den s. k. »tunnelbanan» över vattnet till ett landfäste för sin fortsättning på Norrmalm. Därmed har väl även givits på hand, att tunnelbanans namn för framtiden blir fäst vid dess tunnel under södra bergen. Det kan väl ej komma ifråga, att den i sin fortsättning såsom ursprungligen planerats skall i en biflod från västerled genom en puckeltunnel från västerledsbanan söka sig fram med oerhörda kostnader i en tunnel för att göra en visit i en gammaldags förstad, rikt tillgodosedd för sin trafik med spårvägar, bussar samt droskstationer jämte tillgången till de på samma gång i bruk hälsosamma apostlahästarna till övermått. Jag återopar även här min motion i Stockholms stadsfullmäktige

1938 nr 22, som vederfarits mycken anslutning även bland trafiktekniskt bildade män.

* * *

En särskild betänksamhet vore väl på sin plats. Detta gäller de ofantliga kostnader, som påläggas staten och i all synnerhet staden genom det föreslagna bemästrandet av det s. k. »Tegelbackseländet». Detta utgör själva hjärtat i den nu framlagda markplanen med sina diffusa utsvävningar här och var. Tegelbackseländet är en hypnos för det stora förhävandet. En förljugenhet i det stora kriget mellan stormakten, staten och dess underkommun Stockholm. Eller såsom Bismarck, en kännare av dimbildningar, förklarade, att aldrig ljuges det så mycket som under ett krig.

Jag har sedan långa tider tillbaka haft min dagliga färd över Tegelbacken alla årstider, alla timmar på dagen. Aldrig har jag funnit, att backen vållat mig eller andra något orimligt besvär. Att en spårvagn, en buss eller bil fått stanna merendels högst en halv minut i väntan på ett förbipasserande tåg eller några korta ögonblick i leden mot Vasabron eller för en fotgängare ännu kortare ögonblick för överskridande av ena eller andra farvägen har ej varit något som helst att beklaga sig över. Jag har upplevat de med trafik mest överbelastade platserna i London och Chicago. I jämförelse med dem förefaller vårt Tegelbacken som ett viloställe. Förenämnda obetydliga uppehåll i ett oavlatligt jäkt bör kunna med jämnmot överlevas.

* * *

Särdeles befallande att ej förhastat oss just nu med antagandet av ett avtal — om vilket dessutom så många olika meningar yppat sig bland s. k. sakkunniga och vanliga människor — är att vi nu leva i *ett världskrig* av fruktansvärda mått och med enda ändamål att nå fram till segerfreder med deras »ve de besegrade» och nya världskrig i följe utan ände i tidernas längd.

Redan nu äro vi tillräckligt ruinerade i vårt land och vår huvudstad med förödelser av miljardvärden och upptornat förakt för de andliga värdena. Att då inlåta sig på en sådan uppgörelse med så många om och men i sitt bagage och så våldsamma utgifter och uppoffringar för staden och i all synnerhet för lösningar i trolldom av Tegelbacksproblemet kan icke vara något livsproblem. Det är väl en ganska ansvarslös äventyrspolitik.

När nu i följd av kriget och landets upprustningar även samfärdseln minskas i landet och icke minst på Tegelbacken, så synes det icke böra ifrågakomma, att vi kasta oss ut i detta markavtal med sina dagrar och skuggor och mångsiffriga nya utgifter. Vi uppfordras ju att ransonera våra utgifter på mångahanda sätt. Då går det väl för sig även i det nu förevarande avseendet. I varje fall böra, synes mig, avvaktas det nuvarande krigets slut och följder.

En anmärkning mot avtalet för övrigt är att stadens profiler och estetiska värden i mångt och mycket äventyras. Ett tillräckligt övervägande saknas uppenbarligen på denna alltmer förbisedda punkt.

Genom ett uppskov kan man även här bli skyddad från den funktionalistiska epoken, vilken trots sina förtjänster om luft och ljus åsidosatt verklig arkitektur, som imponerar fortfarande på världen med sina gamla byggnadsstilar. På skisser över Tegelbackens blivande utseende enligt den nya planen hägrar i bakgrunderna den funktionalistiska ladu- och kubikstilen, som även den bör få någon tid på sig för sitt uteslötande och återvändo av en konstnärlig fängslande utsmyckning, jämte monumentalitet även i entréerna och hemtrevnaden inom huskyffena.

* * *

På grund av vad sålunda anförts nödgas jag anhålla,

att riksdagen ville besluta, att — i bidan på lugnare överväganden, rimligare tider och respektfullare hänsyn till de andliga värdena — förevarande proposition icke kan under nuvarande förhållanden bifallas.

Stockholm den 18 maj 1940.

Carl Lindhagen.
